

ՆՈՐԱՎԷՊ

ԱՐՄԵՆԱԿԻՆ ՅՈՅՍԵՐԸ

(Շար. տե'ս էջ 457)

Արեւը դեռ նոր մարը կը մտնէ, կարմա-
րագոյն վերջալոյսին մէջ ողողուած են ա-
րեւմուտքի լեռները, որոնք կը խնդան կար-
ծեալ այրուած գիւղին դիմաց։ Խումբ մը
օրիորդներ կ'անցնէին փողոցներէն, եթէ
այս ժամուս՝ ասոնց հանդիպէր գիւղացին
կամ անտառի մը մէջ, կամ առուակի մը
եզերքը և կամ աղբիւրի մը կողքին՝ սար-
սափահար պիտի փախչէր իրրեւ բլր-
մեզ աղէկներէ՝։

Բայց հիմայ նորէն սարսափահար կը
փախչին ասոնցմէ գեղջկուհիները։ Ամէն
անգամ որ խումբին մէջ նոր անձ մը կ'ա-
ւելնար՝ պահուրտած ժողովուրդը իր տան
մէջ արցունքով կը փսփարը։

— Խեղճ... (Մարիամն) ալ բռնուե-
ցաւ։

Այս խումբը շրջապատուած էր ութ-
տասը թիւրտերով, որոնք իրենց զանգերնե-
րով բոլորակ մը կազմած էին, և այս բո-
լորակին մէջ գոնաւոր էին անոնք, և հա-
զիւ կրնային շնչել։

Որոշուած էր ասոնց նախատագրերը։ Ու-
րիշ անգամներ շատերուն քոյրերը թիւ-
տերու յարձակումին մէջ՝ այսպէս բռնուած,
տարուած և ալ չէին դարձած։ Ասոնք ալ
կամ պիտի քրդանային և կամ իրենց ա-
րիւնով իրենց պատիւը և դաւանանքը պի-
տի պաշտպանելին։ Եւ արդէն բանի մը
դիւցազնուհիներ փորձած էին սուրէ շրջա-
նակէն դուրս փախչիլ։ և ահա, դեռ կը
կաթկըթէ անոնց արիւնը քանի մը սուրե-
րու վրայէն։

1. = Զամ զմեզ աղէկ. յաւերճարարնու խումբը
ստացերու հետ երեւան կու գայ. ասոնց վրայ շատ մը
պատմութիւններ ունի ուսմիկ ժողովուրդը։

— Հոս ալ մէկը կայ, — մրմնաց թիւ-
տերէն մէկը, մատը երկնցնելով խանձուած
սիւններու խումբին։

— Խեղճ Նուարդը պիտի ըլլայ, —
փսփսացին իրարու գերեալները։

Քիւրտը արդէն դէպ ի հոն ուղղուած
էր, որ աւելի մօտէն զննեց և կրկնեց.

— Մեռած չէ...

— Զեռքդ նակտին դիր, — ըսաւ ու-
րիշ մը։

Տրուած հրահանգը կատարելէն վերջ՝
— Այո, որջ է, նակատը տաց է, մա-
րած պիտի ըլլայ։

— Մեծ է։

— Հագիւ տասնըչորս — տասնըհինգ
տարեկան պիտի ըլլայ։

— Ախտոս. մրմնաց ուրիշ մը։

— Զուր գլխուն վրայ, ջուր. պոռա-
ցին այն ատեն քանի մը թիւրտեր։

Աղբիւրը արդէն մօտ էր. երեք շորս
թիւրտեր՝ իրենց ափերով շարունակ ջուր
լեցուցին Նուարդին զլխուն վրայ։ Եւ ահա
թշուարը բացաւ աչքերը այրուած սիւնե-
րուն տակ. վերցուց զլուխը մայրիկին ած-
խացած կուրծքէն. և նորէն՝ նորէն կան-
չեց «Մայրիկս»։

Նուարդն ալ սուրէ շրջանակին մէջ
մտցուեցաւ. Քիւրտերը գինքը դէպ ի Պո-
լիս տարուող խումբին մէջ համրեցին։

*
*

Արմենակը արդէն վատուեցած Ամերի-
կայի մէջ՝ իր հիւանդ մայրիկէն կրկին ու
կրկին նամակներ կը ստանար. որոնց մէջ
մայրը արցունքով կը պաղատէր որդւոյն
հայրենիք վերադառնալ։ Ասով կը յուսար
խեղճ կիներ իր առողջութիւնը գտնել։ Ար-
մենակ համոզուեցաւ. վասն զի ինքն ալ
իր առաջին ուժը մօրը քով գտնել կը յու-
սար։

Նուարդին բռնուելէն մի քանի օր վերջ
իր հայրենիքը կը մտնէր Արմենակ, Զգեստ-
ները, զլխարկը և կրած հիւանդութիւննե-
րը՝ գինքը իրրեւ անձաւօթ հնդ մը ներ-
կայացուցին իր ծննդավայրին։

Իրիկուան դէմ էր. պատանին իր այ-

բուսած գիւղին մէջ կը թափառէր իր տու-
նը գտնելու: Դեռ կ'ողորային մայրերը ի-
րենց զոհերը. և ողբը՝ այսպիսի աւերակ
տուններու մէջէն՝ անտարբեր անձին ար-
ցունքներն ալ կ'առնուր: Կը տեսնուէին
մայրեր՝ որոնք պատուհանին դիմաց իրենց
մագերը կը փետտէին, և կամ սպաննուած
որդի մը կու լային, և կամ՝ իրենց յափըշ-
տակուած դուստրը: Յաւը, կակիծը, տգէտ
ժողովուրդը մէկ մէկ տխուր բանաստեղծներ
դարձուցած էր. ամէնքը դիւցազներգուներ
եղած էին — բայց՝ արցունքոտ: Արմե-
նակ աչքը աւերակին, ականջը՝ ողբին դեռ
կը շրջի. տրոփում մ'ալ սրտին վրայ —
« Եթէ լսեմ մայրիկիս ողբը Նուարդին
վրայ » ...

Պատանին իր թաղին մէջ էր. մօտիկն
էր այն աղբիւրը՝ որուն դիմաց ամառուան
ստառները մեծ եղբայրը զինքը քովը կե-
ցուցած, այս աղբիւրին ճակտին վրայ ե-
ղած արձանազրութիւնը իրեն համար ըն-
թերցման վարժութեան էջ մը կը ծառա-
յեցնէր: Աղբիւրին մօտիկն էր իրենց հիւղը,
հոս, ուր որ այրուած գերանները ընկած
էին. ճիշդ հոն պիտի կանգնուէր իրենց
տունը:

Նոյն վայրկենին՝ մեծ սափոր մը կողին՝
աղբիւրին կը մօտենար կին մը, որ երկու
անգամ կ'սկսէր նայուածքներով՝ ան-
ծանօթ երիտասարդին հասակը չափեց:

Արմենակ՝ կնոջ մօտեցաւ և հարցուց.

— Հոս մօտն է Սրբուկենց տունը:

Կինը կոկորդին մէջ սեղմեց յուզումը, և

— « Աստուած հոգին լուսաւորէ » ըսաւ
նախ, յետոյ՝ — Ուսկից կը ճանչնաս զինքը:
Եւ վերջին հարցումը դեռ բերանը՝ տե-
սաւ՝ որ գունատեցաւ անծանօթը, և ին-
կաւ տանը մոխիրներուն վրայ:

— Ահ, Աստուած պիտի տայ. պոռաց
կինը — Արմենակն ես. և սափորի ջրով՝
խեղճ պատանին ոտը հանեց:

Թշուառ կինը իրբեւ միտթարութիւն մը
Արմենակին՝ հեկեկալով ըսաւ.

— Շարթուան մէջ կորսնցուցի երկու
տղաքս, աղջիկս: Փառք տուր Աստուծոյ,
բոլորդ ողջ է:

Արմենակ, տէր Կարապետին ողջ ըլ-
լալը իմանալէ ետք՝ անոր տունը դիմեց.
զայն աւերակ գտաւ. և անոր ցցուցին
փոքրիկ հիւղ մը որուն չորս կողմի ծա-
կերէն կը նշմարուէր ճաղքի նուաղ լոյսը
տխուր դէմքի մը դիմաց. և այդ նուաղ
լոյսին մէջ կը նշմարուին երկու շրթունք-
ներ աղօթքով դողողացող՝ և երկու աչքեր
արցունքով փայլելով:

Երբ կամաց մը դուռը զարկաւ Արմե-
նակ՝ իր դիմաց գտաւ աղօթող ծերունին՝
երկայն, պատուած և ազտոտ խրխայով
մը:

— Հոն կը կենայ տէր Կարապետ քա-
հանան. հարցուց Արմենակ անծանօթին,

— Աստուծոյ օրհնած, չեմ ճանչնար
զիս. ըսաւ ինքը տէր Կարապետը, զայն
բազուկներուն մէջ առնելով:

— Դուք էք տէր հայր ...

— Ահ, այս հիւղը մնաց ինձի. ուրիշ
բան չունիմ, Աստուած և գերեզմաններ...

— Բարե իրեցիկներ ...

— Աստուած հոգոյն ողորմի. ալ մի՛
հարցնեք, ես միայն մնացի, կրկնեց տէր
հայրը արտասուելով:

— Պետքս աղբւրը ...

— Անոր չարատանը մահը Աստուած
ղրկեց: Ինձմէ ծածուկ գողցած էր 150
տոլարդ ...

— Տէր հայր, տեղեկութիւն մ'ունիք
քրոջս մասին:

— Այո՛ փախուցած են. այսօր լսեցի
որ քիւրտերը զինքն ալ Պոլսոյ կողմերը
ղրկած են:

Այս լսելուն պէս ոտը ելաւ Արմենակ
և ուզեց հիւղին դուռը բանալ:

— Բարով մնաց տէր հայր:

— Որհնած, դէպ ի ո՛ր. հարցուց տէր
հայրը ոտքի ելնելով:

— Քրոջս հետ մեռնելու՝ կամ ապրե-
լու. երկուքէն մէկն է ճակատագիրս:

— Կեցիր, կեցիր. ես ալ ուխտ մ'ու-
նիմ. ես ալ պիտի մեռնիմ կամ պիտի
ապրիմ քեզի հետ. որդիս ես ասկից վերջ.
հայրդ եմ. — ըսաւ տէր հայրը բռնած Ար-
մենակին ձեռքէն. և յուզումալից տաք

համբոյրով մը ճակտին՝ զայն իրեն որդին ըրաւ։

Եւ երբ քանի մը վայրկեան լուծիւնը հանդարտեցուց իրենց յուզումը՝ խօսք առաւ տէր հայրը.

— Մենք, ըսաւ, խմբովին այդ կողմերը պիտի դիմենք. արդէն ճիշտ վաղը կ'եսոր ճամբայ կ'ենենք. տես, նայ՛ պատրաստած եմ մախաղս. և պիտի ստիպուիմ մուրալ . . . Նորէն լացաւ։ Արմենակ խաղաղեցաւ, և տէր հօր փոքրիկ հիւղին մէջ լուսցուց։

Երկրորդ օրը, խումբ մը տեղացի գաղթականներ, որոնք նոր կորսնցուցած իւրենց որդիքը, տուններին, ոմանք իրենց ծնողքը և եղբայրնին, եկեղեցին ծնկի եկած՝ կ'արտասուէին հեղեղօրէն։ Աղօթեցին անոնք. արտասուքը, յոյսը և հաւատքը աղօթել տունին անոնց։ Յետոյ նոյն խումբը դիմեց գերեզմանատուն. գաղթականներուն գերեզմանի այցը շատ յուզիչ էր. առանց խոտի գերեզմանները որոնց մէջ էին անմեղ զոհերը, պիտի յանձնէին երկնքի արցունքին և բուերու ողբին. և կը տարակուսէին՝ թէ իրենց ոսկրները թերեւս հետու պիտի մնային այս սրբազան վայրէն։

Հոս էր Արմենակն ալ, ան կ'ուզէր մօրը գերեզմանին վրայ թափել իր սիրտը գալարող արցունքը. — մայրիկը մոխիւր դարձած էր —:

Արմենակ գնաց թաղուեցաւ հօրը գերեզմանին վրայ բարձրացող փշալից խտերուն մէջ. ափին մէջ առած ոսկիներու ծրարիկ մը՝ անոր ականջին երդունցաւ.

— Հայրիկ ահա աշխատանքիս վերջին պտուղը. ասոնցմով պիտի ազատեմ Նուարդը . . .

*

Իրիկուան դէմ աղքատներու խումբ մը կարին կը հասնի և ուղղակի ժամատուն կը դիմէ. Արմենակ կը տեղեկանայ հոն որ երկու քիւրտեր երէկ իրիկուան դէմ դէպ ի Պոլիս տարած են թօփրագ-գալէցի աղջիկները, որոնց մէջ պիտի ըլլար ապահովապէս Նուարդը. երկրորդ օրը ճամ-

բայ կ'ենեն կարինէն և մուրալով ամիսներ վերջ կը հասնին Պարտիզակ։

Պատմութիւնը լիցնելէն վերջ՝

— Հոս ենք հիմայ, Աստուած պիտի պահէ զմեզ. ըսաւ բարի ծերունին, բազուկները վեր վերցուցած արցունքով լեցուած աչքերուն հետ։

Մենք տխուր թմրութենէ մը ստափուելէն ետք.

— Ա՛ս է Արմենակը, հարցուցինք ծերունիին կամաց ձայնով մը։

Պիտիվ հաստատեց ծերունին և տաք արցունքներէն մի քանին Արմենակին այրուող գլխուն վրայ ձգեց։

— Ուրեմն դուք էք Տէր Կարապետ քահանան. այս հարցումը չկրցանք կամաց ձայնով ընել, այնպէս որ Արմենակն իսկ լսեց, և անուշ ժպիտ մը երեսին՝ մեղմ ձայնով մը ըսաւ։

— Այո՛, այո՛։

— Մենք շատ կը սիրենք մեր մայրենի երկրին զաւակները, ըսաւ մեր ընկերը Կարապետ պատանեկան յուզումով. — մի քանի օրէն կ'աղէկնաս, և մեր սէրը գործով պիտի ցուցնենք քեզի։

Նորէն լուծեամբ ժպտեցաւ Արմենակի Յետոյ ծերունիին դարձանք և հարցուցինք,

— Նուարդը չկրցա՞ք գտնել տէր հայր։

— Չէ՛. բայց Աստուած մեծ է։

(Մենք յետոյ իմացանք՝ որ Նուարդը ազատած էր։ Երբ կարինէն կը մեկնին քիւրտերը և թօփրագ-գալէցի աղջիկները՝ նոյն իրիկունը սեւ—սեւ ամպերը կու գան ծածկելու աստղները և լուսինը. և ահա յանկարծակեան անձրեւէ յը կը ստիպուին կարնէն դեռ նոր դուրս ելած՝ տուն մը ապաստանիլ և փարեքախտաբար զստոնք հիւրընկալող տունը հայու մը կը վերաբերի. որոնք աղջկանց լուծենէն եղելու թիւնը կը գուշակեն։

Քիչ վերջ անձրեւը կը դադրի, բայց դեռ լուսինը ամպերէն դուրս չէ ելած. քիւրտերը կը մեկնին հայուն տունէն կէս ժամ հեռու գտնուող գիւղի մը մէջ գիշերելու

համար: Երբ նեղ համրէ մը կ'անցնէին՝ վեց եօթը զինուած երիտասարդներ քիւրտերուն վրայ կը յարձկին, իրենց թաշկինակներով զանոնք կը խղզեն:

— Ազատուած է՞ք, կ'ըսեն թշուառներուն՝ և կ'անյայտանան:

Նոյն գիշերը կարին կ'անցընեն և երկրորդ օրը հեռաւոր ճամբաներով իրենց այրուած գիւղը կը հասնին լուսնին լոյսով:

Նուազը երբ կ'իմանայ թէ Արմենակը դարձած է Ամերիկայէն, և զինքը փնտռելու համար Պոլսոյ կողմերը դիմած է տեղացի գաղթականներուն հետ՝ մի քանի օր վերջ ինքն ալ ուրիշ խումբի մը հետ կը մեկնի եղբորը ետեւէն հասնելու համար...):

*
* *

Երկու օր վերջ երեքշաբթի առաւօտ կանուխ՝ կարապետը եկած էր զիս կանչելու:

— Գիտե՞ս, ըսաւ ան տխրած, խեղճ Արմենակը ծանր է:

— Աղքատանոցէն կու գաս:

— Այո՞, ուղղակի անկից կու գամ, ծերունի քահանան կ'արտասուէր:

Ես իսկոյն վար թռայ. Մըոյին ձայն տուինք և աղքատանոց դիմեցինք անխօսուն:

Երբ ներս մտանք ծերունի քահանան Նարեկ կը կարդար, միւս աղքատները մտերներին անոր սեւեռած՝ աղօթքին կը մասնակցէին. ուրիշ հասակաւոր մը Արմենակին ձեռքերը իր ձեռքերուն մէջ առած՝ դիմագիծը անոր երակներուն բարխման հետ կը փոփոխէր:

Մեր հանած աղուովէն գոց աչքերը բացաւ Արմենակ. զլխու շարժումով բարեւեց զմեզ և դառն կերպով ժպտեցաւ: Ժպիտ մը՝ որ շատ անբնական էր նիհար և գունատ դէմքի մը վրայ: Երեւոյնին կամաց ձայնով մը հիւանդին ականջն ի վար ըսաւ.

— Կը ճանչնաս, անցեալ օրուան բարեսիրտ պատանիներն են:

Արմենակ՝ նորէն բացաւ աչքերը, և նորէն ժպտեցաւ և նորէն փակեց:

Միւս հասակաւոր անձը՝ այլագունիլ սկսաւ. մենք այլայլած դէմքերով լուս՝ հարցումներ ըրինք անոր, և ան դողդաղացող ձայնով տէր կարապետ քահանային ականջին փափաց:

— Ձեռքերը պաղիլ սկսան:

Երեւոյնի քահանան Նարեկը նորէն ձեռքըն առաւ, աւելի յուզմամբ շարունակեց իր աղօթքը, և մենք ալ փոխին ի փոխ կը հովահարէինք Արմենակին դէմքը:

Կէս ժամ վերջ՝ նորէն բացաւ Արմենակ աչքերը.

— Ձուր ... կ'այրիմ ... հագիւ կրցաւ արտասանել այս երկու բառերը: Երեւոյնին մեզի դարձաւ և կամաց ձայնով ըսաւ.

— Գէշ նշան է:

Ձուր չուզեցինք տալ հիւանդին, և ան ալ՝ արդէն իր խնդիրը չկրկնեց: Մի քանի վայրկեան վերջ առանց արցունքի կաթիլ մը քամելու աչքերէն՝ սկսաւ հեկեկալ Արմենակ:

— Ինչո՞ւ կու լաս, կ'աղէկնաս, կ'աղէկնաս. կրկնեց կարապետ:

Արմենակ՝ ձեռքով դիմացը ցոյց տուաւ և ըսաւ.

— Ձէք տեսնար, քիւրտերը մեր տունը կ'այրեն. խեղճ հայրիկս, եղբայրս զարնուեցան, մայրիկս րոցերու մէջ է ...

— Կը զառանցէ, ըսինք իրարու մեր նայուածքներով:

Քիչ վերջ՝ նորէն լալ սկսաւ.

— Հիմա ինչու կու լաս, հարցուց տէր հայրը.

— Ձէք տեսնար, Նուազը որք մնացած է. տեսէք Լիւնսիկը զինքը ինչպէս կը ծծէ:

Մենք նորէն լուռ կեցանք: Քիչ վերջ Արմենակ, իբրեւ թէ նախորդ խօսքերը ինքը ըսած չըլլար՝ սկսաւ հառաչանքներով անհանգիստ ըլլալ, տապալուելի անկողնոյն մէջ. յետոյ նորէն հանդարտեցաւ և սկսաւ արագ արագ շնչել: Երկու անգամ խաչակնքեց և ժպտիլ սկսաւ, մենք այդ ժպտին դիմաց շատ զգածուեցանք.

— Ինչո՞ւ կը ժպտիս զաւակս, հարցուց տէր հայրը:

Արմենակ՝ նորէն մատը դիմացը ուղղեց ու ըսաւ:

— Ամերիկան է . . .

Եւ յետոյ մի քանի անգամ նորէն տապալտեցաւ. մենք չկրցանք դիմանալ. դեռ առաջին անգամ էր որ մարմնոյն և հոգիին մենամարտութեան ներկայ կ'ըլլայինք. աչքերնիս գոցեցինք երբ ան զլուխը տէր հօր ձեռքերուն մէջ դնելէն վերջ՝ աչքերը անթարթ՝ մեզի ուղղեց. լսեցինք ակառնեւրուն կրճատմը. և երկու անգամ հառաչանքներ հանելէն վերջ՝ ուրիշ երրորդ աւելի սաստիկ հառաչանք մը հանեց . . . և հանդարտեցաւ . . .

Աչքերնիս բացինք իրեն դիմաց. խնդճ Արմենակը կրբի պէս ճերմակ դէմքին վերայի կապոյտ աչքերը դեռ մեզի յառած էր. բերանը բացած՝ կարծես ճիգ կ'ընէր մեզի Ամերիկան ցուցնելու. Ամերիկան, յոյսերու աշխարհը. որ եկած էր սեղմուելու աղբատանոցի այս փողոցիկ սենեկին մէջ ճիշդ Արմենակին աչքերուն դիմաց:

Մենք երազային յուզումով թմրած՝ կը նայէինք ծերունի քահանային որ Արմենակին ճակտին արցունքոտ համրոյր մը տալէն վերջ՝ իր սպիտակ զլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ և մեզի դառնալով՝ հեկեկաց:

— Աստուած հոգին լուսաւորէ:

Մենք մի քանի վայրկեան վերջ ինքզինքնիս գտած՝ իմացանք որ մեռելի մը մօտ ենք, թշուառ Արմենակին անշունչ մարմնոյն քով զոր այնքան սիրած էինք. լացինք երկար և անոր դեռ տաք ճակտին համրոյրներ տուինք: . . .

Նոյն օրը երեք ընկերներս մէջտեղ ընկանք շքեղ թաղում մ'ընելու. Ամենէն կառնուրն էր քահանայ մը գտնել, ողորմած քահանայ մը՝ որ թշուառի մը թաղումը առանց վճարքի ընէր:

Մըռն առաջարկեց իրենց ծուխի քահանային դիմել. երբեք միասին գնացինք, բարեբախտաբար տէր հայրը հոն էր. թէ որքան աշխատեցանք տէր հայրը համոզելու որ թշուառ Արմենակը առանց վճարքի թաղէ՝ Աստուած գիտէ: Բայց վերջապէս

յաղթանակեցինք « թէ ոչ վարդապետին կ'ըսենք » սպառնալով միշտ: Երկրորդ օրը կէսօրէն առաջ մեր միւս ձայնեղ ընկերները եկան շապիկ հագնելու. կարապետը իր հօրը գեղեցիկ անտուկ մը շինել տուաւ. զարնանային ծաղկներով զարդարեցինք Արմենակը և դէմքը անոնցմով շրջապատեցինք:

Տխուր զանգակը հնչեց. դազաղը եկեղեցիէն դուրս հանուեցաւ, ընկերոջները միայն Արմենակին հայրենակիցներն էին և մեր ընկերները: Տէր կարապետ քահանան իր աղտոտ խրխայով, զլուխը բաց՝ դազաղին գլխուն վերեւ կու լար անընդհատ. անոր երկու կողմը մենք կեցած էինք:

Մեր մտքին մէջ կը գծուէին միշտ գերեզմանի ճամբուն վրայ Արմենակին զառանցանքի առարկայները, — Ամերիկան, Նուարդը և Լեւոնիլը:

Մեր գիւղի գերեզմանատան ճամբան՝ մասն է միանգամայն մայր ձանապուհին, անկէ պիտի անցնէին իզմիտէն հասնողները:

Երբ գերեզմանին բաւական մօտեցած էինք՝ երկու տղանքեր և միջակ հասակով աղջիկ մը, որոնք դէպ ի գիւղ կը դիմէին՝ շեղելով կանգ առին ճամբուն եզերքը, ամփոփածութեամբ մը կեցած սպասեցին որ դազաղը անցնէր իրենց առջեւէն: Անոնք բոպիկ էին, պատուաւ զգեստներ վրանին և մէկ մէկ մախաղ կողերնուն վրայ ձգուած, իրենց մուրաքիկ աղբատներ ըլլալնէն կը մատնէին: Ճիշդ իրենց մօտիկէն անցանք, անոնք ամէկտու աչքերնին վար առած, կը խաչակնքէին և աղօթք մը կը մըմնէին:

Ծերունի տէր կարապետ քահանան արցունքոտ աչքերը կողմնակի դարձուց, հեկեկաց. և երբ երեք աղջատները իրենց ճանապարհը դէպ ի մեր գիւղը շարունակեցին՝ կրկին հոնեւ դարձաւ ծերունին և լալով մեզի ըսաւ.

— Նուա՛րդն է . . .

Ամենքս ալ լացինք. և միամտութեամբ կը յուսայինք՝ թէ Արմենակ մեր հեկե-

կուսմներէն անհանգիստ մեր արցունքներուն ներքեւ պիտի բանար աչքերը:

Ան չարթնցաւ:

Իր յոյսերը ժառանգ թողած էր Նուարդին. և թշուառ աղջիկը յոյսերով բերկրած կ'երթար իր եղբայրը գտնելու . . .

Հ. Մ. ՊՈՏՏՈՐԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

ՏԻՐԵՐԻՍԻ ՆԱԽԱՎԱՐՆԵ

(Ծար. տի'ս էջ 516)

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ԿՂԵՄԵՆՏԻԱ ՊԵՏՐՈՆՆԻԱՅԻ

ՄԱՆՆ

Կղեմենտիա Պետրոնիայի տան ճոխ սրահներն բոլորովին ամայի դարձեր էին, և մեծ խառնափնդորութիւն մը կը տրիւր հոն. գետնի տապալումած եռուտանի սեղաններն չէին արտաշնչեր անոյշ բուրուփներ, փողոսկապատ փայտեայ դառաններն բացուած էին, թիկնաւոր անկողիններն մնացեր էին՝ առանց ծիրանի ծածկոցներու. ամէն ինչ կը ցուցնէր, թէ գերիներն իրենց տիրուէին երեսի վրայ թողլէն առաջ, առէն անկուն պարպտեր էին համարձակօրէն գողնալով: Այն փառաւոր սրահներն թաղածագին երեւոյթ մ'առեր էին: Մելանիա և Վաղերիա անոնց միջէն կ'անցնէին չափազանց գգուշովեամբ մը, որպէս զի չընդհատեն լուռութիւնը, այնպէս որ մուտքին յատակին վրայ քալած ատենին հազիւ կը լսուէր իրենց ոտքի քայլերուն աղմուկը: Վաղերիան արդէն վաճճ ըլլալով տան ամէն տեղերուն, կանգ առաւ զոց դրան մ'առջեւ, և ըսաւ Մելանիային թէ՛ կից սենիկին մէջ տվոր էր պատկիլ պատրիկուհին. յետոյ Միլտոսին դառնալով ցոյց տուաւ թիկնաւոր անկողին մը, և ըսաւ անոր. « Զանգէ՛ հոս և սպասէ մեր վեղորորձին »: Վերջը բացաւ զոց դուռը, և պատրիկուհիէն առաջ անցնելով՝ մտաւ Կղեմենտիա Պետրոնիայի սենեակը:

Այս սենեակս կից սրահներէն շատ աւելի մեծ խառնափնդորութեան մը մէջ կը գտնուէր. դառաններն բացուած էին, զարդոցներն կոտորած, վարագոյրներն պատուած, և մինչեւ իսկ հոգեվարքի անկողինն փողոցներն կը պակսէին: Այն անձնասէր և ունայնասէր կիսն, որ ընաւ թշուառներուն այրուկը սրբած չէր, երբեք զօքալա-

տի մը օգնած չէր, մէկու մը վրայ գուլթ աղաղած չէր, և իր անարգ ծառաներն ալ ամէն բան կուղտակնէն վերջ՝ զինքը հոգեվարքի մէջ թողուցնէր զացեր էին, և միայն միւսներէն նուազ անգուլթ գերի մը անդաստակին մէջ կախեր էր նոսրի ճիւղը, որպէս զի Մեռելաթաղներն զան վերցնեն դիակէս:

Հաղատ գլխով, կապուտակ դէմքով, ապակեման դուրս ելած աչքերով, Կղեմենտիա ստաւ. նի մը մէջ պլլուած պառկեր էր մահաւան անկողնիկի մը վրայ. և մոլեգնաբար կը դառնար երբեմն մէկ կողմը և երբեմն միւս կողմը, զուր տեղ կանչելով իր մտերիմ աղախինը՝ որպէս զի թասը մօտեցնէ իր ցամքած շրթունքներուն. բայց ոչ ոք կը պատասխանէր անոր, և թանձր ու կանաչորակ լորձոտք մը կը խղզէր խեղճը՝ որ բոլորովին յուսահատած՝ կը ճանկատէր կուրծքը հեծեծապէս:

Հաւատացեալին մահն սիրտ կը շարժէ և հիւսցումն կ'ազդէ: Մեծ ու վսեմ է անոր թէ՛ լուծուող մարմնայն և թէ հոգեւոյն երեւոյթն որ հաւատքով և յուսով զօրացած՝ կը մաքառի զինքը երկրիս հետ կապող բնազդումին հետ: Բոլորովին համակամ և աներկիւղ, արդարն կը պատրաստուի վերջին ճամբորդութեան, և յաւիտենականութեան սեմին վրայ կեցած՝ մնաք բարով չըսեր իր սիրելիներուն, վասն զի կը յուսայ նորէն տեսնել զիրենք երկնային հայրենիքին մէջ. բայց անհաւատին մահն սոսկալի է. իրեն համար ամէն բան կը մնայ մահաւաճ, ոչ յոյս ունի և ոչ միջիթալութիւն: Մահն զարհուրելի պատժ մ'է անոր համար՝ որ մարմնով միայն ապրած է և բնաւ հաւատք ունեցած չէ Աստուծոյ վրայ, որ ստեղծած է մարդը ոչ թէ՛ խուսափուկ ստուերի մը պէս երկրի վրայ կ'ապրէր ներքեւ և յետոյ ոչնչութեան մէջ գաւազիւթուէլու համար, այլ ընդհակառակն ապրելու համար անվախճան ժամանակին մէջ:

Մեռելիս և վաղերիա քարհուրած էր նայէին առջինին պառկած պառաւիկ վրայ, և սարսռելով կը լսէին անէծքները, զորս կատաղութիւն հանելու օր տար անոր շրթունքներէն՝ տեսնելով որ բոլորովին երեսի վրայ թողուած մնացեր է. վերջապէս Մելանիա իր ընդդիմութեան յազթելով, ան հեղինքի մը վրայ դուռած ջրալից թաս մ'առնելով մօտեցաւ հոգեվարքի անկողինն քով, և վեր բարձրացնելով անոր գլուխը՝ խմել տուաւ:

Սաստիկ չէրմէ բռնուածի մը պէս՝ կղեմենտիա անխաղճաբէ պարպեց թասը. յետոյ աչքը ողորժած կնիւղ վրայ դարձնելով՝ ճիշ մը հանել և նորէն ընկաւ բարձին վրայ՝ վտիտ ձեռքունով սեղմելով զՄելանիան: Կղեմենտիա թէպէտեւ բնաւ խօսած չէր Մելանիային հետ՝ բայց այսու հանդերձ կը ճանչնար զինքը. այս ծաղկահասած և գեղանի քրիստոնեայ պատրիկուհեւոյն համբաւն՝ որ աշխարհէս հրաժարեր էր՝ նուիրելով իր պատրիկուհին Ստուծոյ և աղքատներուն՝ այնպէս ի՞նչպիսի նախաձեռն մ'ազդէր իր կղեմենտիային վրայ՝ ինչպիսի կը սնուցանեն միշտ չար անձիք աշխարհիս վրայ գտնուող ամէն բարի և մեծ բանի համար. ուստի երբ զանիկայ տե-